

повідно до раціонально визначених цілей та норм, а також антисистемними (іраціональними) діями, що ведуть до хаотичного стану і руйнування досягнутого порядку. Ступінь переважання у системі соціальної регуляції раціональних елементів, що визначаються інституційно-державним характером, або іраціональних елементів, продиктованих культурною специфікою, обумовлена залученням до конвенціональних способів реалізації поставлених цілей або використанням імперативних методів, маніпулятивних технологій соціальних комунікацій.

Список літератури

1. Абисова М.А. Перфекціоністський ідеал егалітарного суспільства // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник науковий праць. – Вип. 2 (22). – К.: НАУ, 2015. – С. 27-32.
2. Бандурин А.П. Социальная регуляция: рациональное и иррациональное / А.П. Бандурин. – М.: Социал.-гуманитар. знания, 2005. – 299 с.
3. Гидденс Э. Ускользающий мир: как глобализация меняет нашу жизнь / Э. Гидденс. – М.: Весь Мир, 2004. – 120 с.
4. Гуревич П.С. Поиск новой рациональности (по материалам трех всемирных конгрессов) / П.С. Гуревич. // Рациональность как предмет философского исследования; [отв. ред.: И. Пружинин, В. Швырев]. – М.: РАН Институт философии, 1995. – С. 209–224.
5. Дугин А. Четвертая политическая теория. Россия и политические идеи XXI века / А. Дугин. – СПб.: Амфора, ТИД Амфора, 2009. – 351 с.
6. Лич Э. Культура и коммуникация / Э. Лич. – М., 2004. – С. 10.

М.А. Абисова

КОММУНИКАТИВНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ КУЛЬТУРНЫХ РАЗЛИЧИЙ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ

Статья исследует коммуникативные возможности социокультурной многоукладности современного мира на пути достижения взаимопонимания представителей различающихся культурных сообществ. Межкультурная коммуникация предстает как диалектическое единство диалога и конфликта культур, в рамках которого, с одной стороны, в соответствии с рационально обозначенными целями и нормами нивелируются существенные различия между культурами, а с другой, под влиянием иррациональных факторов – обостряются.

Ключевые слова: диалог, конфликт, коммуникативный потенциал, межкультурная коммуникация, информационное общество.

M. A. Bysova

COMMUNICATIVE POTENTIAL OF CULTURAL DIFFERENCES IN THE INFORMATION SOCIETY

The article explores the communicative possibilities of the multi-modular form of the modern world on the road to mutual understanding of representatives of unlike cultural communities. Intercultural communication is considered to be a dialectical unity of the dialogue and the conflict of cultures, within the framework of which, on the one hand, in accordance with rationally defined goals and norms significant differences among cultures are leveled, on the other, under the influence of irrational factors – aggravated.

Key words: dialogue, conflict, communicative potential, intercultural communication, information society.

УДК 141.7

Л.В. Броннікова

КОМУНІКАТИВНІ ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ В НАУЦІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Анотація. У статті розглядаються зміни у системі комунікації в сучасній науці. Відмічається, що кардинально нових форм взаємодії вчених не виникає. На трансформації традиційних форм співпраці вчених впливають соціокультурні чинники. Одним із найважливіших є феномен інтелектуальної міграції.

Ключові слова: комунікація, наука, інформаційне суспільство, міждисциплінарність, інноваційний парк, інтелектуальна міграція.

Вступ

У XXI столітті наука стає іншою, що є абсолютно очевидним. Усі зміни, які відбуваються у складних та багатоманітних відносинах між наукою і суспільством, відображаються у системі наукової комунікації. Сама тема наукової комунікації фактично охоплює собою весь комплекс проблем науково-пізнавальної діяльності загалом. Традиційна філософська про-

7. Ороховська Л.А. Особливості взаємодії мас-медіа і держави в інформаційному суспільстві / Л.А. Ороховська // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник науковий праць. – Вип. 2 (24). – К.: НАУ, 2016. – С. 25-28.

8. Следзевский И.В. Диалог цивилизаций как смысловое поле мировой политики / И.В. Следзевский // Общественные науки и современность – 2011. – No 2. – С. 147-148.

9. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон; [Пер. с англ. Т. Велимеева. Ю. Новикова]. – М.: АСТ, 2003. – 603 с.

10. Хатами С.М. От города мира к миру городов / С.М. Хатами – М., 2002. – 193 с.

11. Хатами С.М. Традиция и мысли во власти авторитаризма / С.М. Хатами. – М.: Изд. Моск. Ун-та, 2001. – 288 с.

12. Хатами С.М. Диалог цивилизаций – путь к взаимопониманию / С.М. Хатами // В человеке сосредоточены душа Востока и разум Запада. ЮНЕСКО, 29.10.1999. – М.: Изд-й центр ИСАА при МГУ, 2001. – С. 11.

13. Шоріна Т.Г. Про деформації суб'єктивних орієнтацій в сучасному суспільстві / Т.Г. Шоріна // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник науковий праць. – Вип. 2 (24). – К.: Видавництво Національного авіаційного університету, 2008. – С. 106-111.

14. Этнопсихологический словарь / Под ред. Крысько В.Г. – М.: МПСИ, 1999. – 343 с.

15. Brewer M.B. Ethnocentrism and intergroup attitudes: East African evidence / Marilyn B. Brewer, Donald T. Campbell. – N.-Y.: Halsted Press, 1976. – 218 p.

16. Lasswell H. Propaganda Technique in the World War / Harold D. Lasswell. – London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., 1927. – 244 p.

блематика суттєво доповнюється завдяки аналізу використання комунікаційних технологій у різних сферах життєдіяльності суспільства, і, зокрема, в науці, якій зростає кількість та значущість міждисциплінарних досліджень. Складність об'єктів наукових досліджень – таких, як адронний колайдер або новітні потужні телескопи – передбачають наявність групи науковців, що проводять спостереження та експери-

менти. Все це вимагає зусиль із налаштування між-дисциплінарної взаємодії вчених, а також рефлексії над її організацією та змістом.

Постановка завдання

У наш час є очевидним, що комунікація в науці була присутня завжди, вона іманентна науковій діяльності. В той же час слід відмітити, що концептуальних зрушень у дослідженні цієї проблематики немає. Отже, потрібно обговорювати контекст комунікації.

Метою статті є аналіз як традиційних, так і нових форм взаємодії вчених у процесі виробництва нового знання. Зокрема, пропонується розглянути феномен інтелектуальної міграції в контексті проблеми комунікації в науці. Заслугує на увагу також інтенсивна взаємодія природничих, технічних і соціогуманітарних наук. Біологія, медицина, науки про Землю, а також комплекс наук, що забезпечує розробку так званих конвергентних технологій (NBIC), перебувають на передньому краї сучасних досліджень. Співпраця вчених, що репрезентують різні галузі знань, під час вирішення комплексних проблем можна розглядати як втілення ідеї наукової комунікації. Модифікації в інфраструктурі науки обумовлюють появу нових можливостей для комунікації вчених – на зміну так званим наукоградам приходять технопарки та інноваційні центри.

Аналіз досліджень і публікацій

Розмаїття ідей філософії комунікації репрезентовано в творчості видатних мислителів ХХ століття – К. Ясперса, Г.-Г. Гадамера, М. Бубера, Н. Лумана, Ю. Хабермаса та інших.

Відтворення процесу розвитку системи комунікації в науці в різних аспектах надано у публікаціях Е. Мирського, О. Огурцова, В. Онопрієнка, І. Касавіна, В. Стьопіна тощо. Процес комунікації в науці став предметом обговорення російськими філософами на спеціальному «круглому столі». Ця розмова опублікована в журналі «Вопросы философии» [1]. В дискусії брали участь Б. Пружинін, І. Касавін, Б. Юдін, Т. Щедрина та інші.

Основна частина

У довідковій літературі комунікація визначається як опосередкована та доцільна взаємодія двох і більше агентів. Філософія розрізняє такі види комунікації: 1) в широкому сенсі – як одну з основ людської життєдіяльності, 2) як інформаційний обмін у технологічно організованих системах, 3) екзистенційну комунікацію як акт виявлення Я в Іншому [2, с. 42]. Як і будь-яка сфера життєдіяльності суспільства, наука є сукупністю комунікаційних процесів. Кожен елемент пізнавального акту та його змісту передбачає аспект комунікаційного впливу. Пізнавальний акт обумовлений контекстом спілкування, де кожен агент комунікації взаємно зорієнтований на спілкування, кожен акт комунікації навантажений інтенціональними смислами, установкою на іншу рівноправну свідомість. Наука – це полілог як сучасників, так і агентів із попередніх поколінь дослідників. Оскільки науковий полілог є принципово незавершеним, то він постає як комунікаційний дискурс, що охоплює множину суб'єктів.

За слушним визначенням Е. Мирського, комунікація в науці – це сукупність видів професійного спі-

лкування в науковому співтоваристві, один із головних механізмів взаємодії дослідників та експертизи отриманих результатів [3]. Отже, комунікація в науці – це спілкування, контакти, взаємодії вчених у процесі їхньої роботи. Науковий дискурс загалом є складною комунікативною цілісністю з різними рівнями та компонентами. Зокрема, взаємодія вчених здійснюється в усній та письмовій формах, формально та неформально, безпосередньо та опосередковано, заплановано і спонтанно. Наукознавство, соціологія науки, філософія науки аналізують кожен із цих видів комунікації окремо.

Інтелектуальну міграцію в контексті проблематики даної роботи можна розглядати як різновид неформальної комунікації. Відомий український тижневик «Дзеркало тижня» багато уваги приділяє болючим питанням стану та розвитку науки в нашій країні. Зокрема, в статті О. Скорохода «Наукова діаспора: від brain drain до brain gain» констатується, що за часи незалежності Україна втратила значну частину свого інтелектуального капіталу. З 1991 року по теперішній час виїхало близько 2 тисяч кандидатів та докторів наук [4]. До відома, міграція в найширшому розумінні означає переміщення, це один із видів мобільності людей. Тема міграції потребує спеціальної уваги і цікавить науковців із різних галузей сучасного знання. Зокрема, російський філософ І. Касавін у монографії «Міграція. Креативність. Текст» репрезентує своє розуміння природної онтології знання та пізнання, досліджуючи на початку книги «пізнавальні» зусилля переднеандертальської людини, яка в процесі праісторичної міграції освоювала весь земний простір. А завершує автор свою роботу описом творчої лабораторії відомого письменника Х.Л. Борхеса.

Інтелектуальна міграція – це міграція через прагнення науковців найповніше реалізувати свій творчий потенціал. Такий вид міграції притаманний майже всім країнам. Ці країни стають так званими інтелектуальними донорами, оскільки значна частина їхніх висококваліфікованих громадян мігрує до економічно розвинених країн світу, які не тільки створюють науково-технологічні парки, лабораторії, інвестують у розвиток навчальних та наукових установ, а й формують попит на іноземних спеціалістів.

Як зазначають у своїй статті З. Бараник та І. Романенко, на сьогоднішній день науковці не можуть дійти єдиного висновку щодо наслідків інтелектуальних міграцій для країн-донорів. З одного боку, відтік мігрантів негативно впливає на соціально-економічний розвиток країни. З іншого – фахівці, що повертаються на батьківщину, використовують у науково-технічній діяльності отримані передові знання, уміння і досвід, поліпшують професійні навички за рахунок переваг, отриманих під час перебування за кордоном [5]. До позитивних наслідків можна віднести процес «циркуляції мізків». Знання та досвід інтелектуального мігранта, отриманні під час роботи в розвинених країнах світу, використовуються для соціально-економічного розвитку країни. Крім того, тимчасовий виїзд студентів і вчених для участі у дослідженнях та проектах сприяє інтеграції України до світового науково-технічного й освітнього співтовариства [5].

Отже, «відтік мізків» – це і можливості самоствердження, самореалізації, і покращення матеріального стану вчених. На думку О. Скорохода, завдяки наявності потужної наукової діаспори в країнах ЄС, а також США, Канаді тощо Україна має значний потенціал для мобілізації своїх учених, які працюють за кордоном, та налагодження їхньої співпраці з колегами в Україні. Такий різновид наукової комунікації втілюється в різноманітних міжнародних дослідницьких проектах («Горизонт – 2020» та інші). Наприклад, у травні 2017 року було проведено семінар Science Connects: strengthening the interaction between Researchers in Ukraine and Scientific Diaspora, участь у якому взяло понад 100 науковців з України, а також представники наукової діаспори з Німеччини, Великої Британії, Нідерландів, США [4].

Наука, як і інші сфери життєдіяльності суспільства, відчула на собі вплив глобалізації. Мільйони науковців розпоршені по всьому світу. В одній із публікацій, «Дзеркало тижня» розповідає про молодого українського хіміка Дар'ю Тернову, яка працює у знаменитому ЦЕРНі. Ця установа є прикладом комунікативних новацій у декількох аспектах. Штат ЦЕРНу – більше 2 тисяч співробітників, це запрошені вчені з усього світу. Це – фізики, інженери, техніки, що забезпечують роботу надскладної споруди – адронного колайдера. На тлі тотальної критики вчених як «заробітчан», Д. Тернова підкреслює, що в ЦЕРНі працюють люди, які прийшли не заробляти, а шукати істину [5]. У такий спосіб, колектив цієї установи – це справжній колективний суб'єкт наукового пізнання з розвинутим розподілом праці. Крім цього, співпраця науковців у ЦЕРНі – приклад міждисциплінарності або навіть трансдисциплінарності, оскільки колектив охоплює, вчених, інженерів, технологів, висококваліфікованих робітників тощо.

Ускладнення об'єктів наукового пізнання також вимагає «комунікативних» зусиль науковців. Дійсно, дослідник повинен мати знання та навички роботи з такими складними об'єктами. В таких випадках мова йде про колективний суб'єкт пізнання з функціональним розподілом праці. Якщо в процесі дослідження передбачена експертиза наукових програм та проектів, то до складу цього колективного суб'єкта будуть залучені фахівці як природничого, так і соціогуманітарного спрямування. Очевидно, що такі міждисциплінарні комунікації потребують особливої кваліфікації науковців.

Дослідження процесів наукової комунікації має значне методологічне значення, оскільки, по-перше, дозволяє синтезувати дані, отримані під час епістемологічних, соціологічних, інформаційних та соціально-психологічних досліджень. По-друге, аналіз зростання знання в процесі комунікації науковців стимулює формування нових напрямків досліджень, зокрема, наукознавство, інформатику тощо. По-третє, аналіз появи нових напрямків та спеціальностей у фундаментальній науці сприяли перегляду базових моделей динаміки досліджень загалом. Як справедливо зазначає Е.Мирський, завдяки дослідженням у галузі наукової комунікації у другій половині ХХ століття в науковій політиці США та Західної Європи відбулась так зване «організаційна революція». Держава перейшла від адміністративних

методів управління науковими організаціями до фінансування та інфраструктурної підтримки фундаментальної науки через систему федеральних агентств [3]. Іншими словами, фінансова і правова підтримка надається невеликим підприємствам та науковим колективам, які вважаються перспективними з точки зору створення інноваційного продукту.

У багатьох країнах світу створені інноваційні центри. Це науково-територіальні комплекси зі складною функціональною структурою. Головне завдання таких центрів – формування сприятливого середовища для розвитку дрібних наукомістких фірм. У 2009 р. в Росії був створений Курчатівський центр інновацій. Його база містить джерела синхротронного випромінювання та нейтронів, сучасне обладнання для електронної мікроскопії, білкової кристалографії, генетичних досліджень, нейронаук і когнітивних досліджень, відділ прикладних нанотехнологій, потужний комп'ютерний центр обробки даних тощо. Важливо підкреслити, що, крім досліджень та розробок у широкому спектрі конвергентних наук та технологій, у цьому інноваційному парку проводяться дослідження філософських, соціологічних і культурологічних проблем розвитку техносфери.

У 2017 році в Києві був відкритий інноваційний парк UNIT.City, який надасть сучасну інфраструктуру для бізнесу у сфері високих технологій. UNIT.City пропонуватиме хай-тек-бізнесу надсучасну інфраструктуру, доступ до знань і експертизи з метою створити креативну атмосферу спільноти творчих однодумців. Потенційні резиденти парку – технологічні компанії, хай-тек-підприємці та стартапи, цифрові медіа, інкубатори й акселератори, освітні ініціативи у сферах технологій і дизайну, культурні проекти тощо. У такий спосіб, інноваційна наука вирішує і наукові, і соціальні, і економічні проблеми.

Комерціалізація науки порушує усталені канони комунікації в науці. В науковому дискурсі початку ХХІ століття зростає масив публікацій, що не містить методів отримання результатів дослідження. Передусім це притаманне проблематиці оборонної сфери, фармакології, біомедицини. У такий спосіб, усталені наукові комунікації руйнуються, точніше, переходять у сферу товарно-грошових відносин. Лабораторії хочуть ефективно торгувати знаннями – ось що відбувається з наукою в меркантильну епоху «когнітивного капіталізму».

Висновки

Філософія знов і знов звертається до аналізу сучасного етапу суспільного розвитку – інформаційної епохи, ядром якої стали економіка та індустрія виробництва, розповсюдження й використання знань. Виробництво нових знань, а, отже, і нових технологій хвилює суспільство, оскільки наука є соціальним інститутом, перебуває під контролем держави і вимагає значного фінансування та інших ресурсів. Інформаційне суспільство – це тип суспільства, який передбачає нові форми соціалізації, що базуються на свободному доступі до інформації, нерегламентованих способах її обробки та використання. Все це не може не вплинути на організацію праці та співпраці науковців усього світу.

Актуальна для сучасної України проблема інтелектуальної міграції була розглянута в даній статті крізь призму особливостей здійснення комунікації вчених. У світлі взаємодії вітчизняних та зарубіжних учених інтелектуальна міграція, безумовно, позитивно впливає на здійснення наукової діяльності загалом. Проблема оптимізації наукової комунікації за допомогою інформаційних технологій вже перестала бути новацією. Іншими словами, використання комп'ютерної техніки, Інтернету, мультимедійних та інших технологій уже стали традиційними. Для подолання інноваційного відставання України від розвинутих держав потрібно і створення інноваційних парків, і філософський аналіз їхньої діяльності. Отже, тема осмислення соціокультурних підвалин наукової комунікації не є тривіальною. Проблеми комунікації в науковій діяльності, крім вузькоспеціалізованої значущості, мають стосунок до оцінки ефективності наукових розробок. Ось чому епістемологія, соціологія науки та наукознавство наполегливо продовжують вивчення цієї теми.

Л.В. Бронникова

КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТРАДИЦИИ И НОВАЦИИ В НАУКЕ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

В статье рассматриваются изменения в системе коммуникации в современной науке. Вместе с тем отмечается, что кардинально новые формы взаимодействия ученых не возникают. На трансформации традиционных форм общения ученых оказывают социокультурные факторы. Одним из важнейших является феномен интеллектуальной миграции.

Ключевые слова: коммуникация, наука, информационное общество, междисциплинарность, инновационный парк, интеллектуальная миграция.

L.V. Bronnikova

COMMUNICATION TRADITIONS AND INNOVATIONS IN THE SCIENCE OF THE INFORMATION SOCIETY

The article deals with changes in the system of communication in modern science. At the same time it is noted that radically new forms of interaction of scientists do not arise. The transformation of traditional forms of communication of scientists is provided by socio-cultural factors. One of the most important is the phenomenon of intellectual migration.

Key words: communication, science, information society, interdisciplinarity, innovation park, intellectual migration.

Список літератури

1. Коммуникации в науке: эпистемологические, социокультурные, инфраструктурные аспекты. Материалы «круглого стола» // Вопросы философии. – 2017. – № 11. – С. 23-58.
2. Бронникова Л.В. Сучасні комунікаційні технології в науці та університетській освіті / Л.В. Бронникова // Вісник НАУ. Серія : Філософія. Культурологія : Зб. наук. праць – Вип. 2. – К. : НАУ, 2007. – С. 41-44.
3. Мирский Е. Коммуникация в науке [Электронный ресурс] / Е. Мирский // Новая философская энциклопедия. – Режим доступа : <https://iphlib.ru/>. – Название с экрана.
4. Скороход О. Наукова діаспора: від brain drain до brain gain / О. Скороход // ЗН. – № 1173.
5. Онищенко О. Тут запросто можна зустріти світл, які обідають із тобою в одній їдальні / О. Онищенко // ЗН. – № 1174-1175.
6. Бараник З. Інтелектуальна міграція населення України : статистичний аспект [Електронний ресурс] / З. Бараник, І. Романенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Вип. 6. – Режим доступу : http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_06/311.pdf. – Назва з екрану.

УДК371.321.5:159.955

М.С. Гальченко

ПРОДУКТИВНЕ МИСЛЕННЯ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Інститут обдарованої дитини НАПН України

Анотація. В статті досліджується проблема формування мислення як способу творення особистості, відповідної соціокультурним запитам сучасного світу. Доводиться необхідність включення практик інтелектуальної діяльності і мислення в навчально-педагогічний процес, що дозволяє активізувати формування світогляду і системи цінностей. Виявлені параметри змісту продуктивного мислення як умови креативної діяльності.

Ключові слова: мислення, освіта, творчість, знання, навчання, розум, культурне середовище.

Вступ

Суб'єктом мислення є особистість, свободна у своїй творчості, обумовленої набутих знанням, спілкуванням, культурою. В її межах відбувається діалог, здійснюється зіставлення думок та ідей, які збагачують одна одну і створюють новий сенс. Особливість мислення полягає в задоволенні і теоретичних, і практичних запитів та відносин, воно розгортається як осягнення чужої, відмінної від власної, позиції іншої людини. В результаті вибудовується нове розуміння і способи комунікації. Здатність абстрактно мислити залежить від інтенсивності розумових зусиль, спрямованих на пізнання і освоєння теоретичного знання й соціально-культурної практи-

ки. Оволодіння правилами та нормами мисленнєвої діяльності, формування здатності до рефлексії і саморефлексії є умовою реалізації особистості в ситуації динаміки процесів глобалізації. Можливості мислення є необхідною умовою для здійснення процедур наукової роботи та навчальної діяльності, формулювання проблем і фактів, творення ідеальних об'єктів та їхніх інтерпретацій. У цій ситуації постає проблема аналізу продуктивного мислення й обґрунтування аспектів його розуміння.

Аналіз досліджень і публікацій

Дослідження ролі мислення в науковому пізнанні і освітній діяльності завжди була в центрі уваги філософії, починаючи з *Аристотеля* і продовжуючись